

РОЗДІЛ 3
СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ АНТИКРИЗОВОГО
УПРАВЛІННЯ

УДК 339.16.012.23

Ставерська Т. О.

докторант кафедри фінансів, аналізу та страхування
Харківський державний університет харчування та торгівлі, Україна
staverskaya@gmail.com

**ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНОЇ
ГАЛУЗІ В УМОВАХ КРИЗИ**

Staverska T.

Doctoral student of the Department of Finance, analysis and
insurance
Kharkov State University of Food Technology and Trade, Ukraine

**DEFINITION OF STRATEGIC PRIORITIES FOR
PROMOTING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE
TRADE INDUSTRY IN THE CRISIS TERMS**

***Анотація.** Особливістю сталого розвитку торгівлі, на відміну від інших галузей, є спроможність ефективного функціонування в умовах глобалізації кризових явищ. У роботі розглянуто і обґрунтовано специфічні функції торгівлі – бюджетоутворення, стимулювання та забезпечення розвитку національної економіки. Запропоновано критеріальний розподіл економічної детермінанти забезпечення сталого розвитку торговельної галузі на загально-економічні, еколого-економічні, соціально-економічні та фінансово-економічні компоненти, що дозволило структурувати відповідні стратегічні пріоритети.*

Інтеграція галузевої концепції ієрархічного структурування рівнів фінансово-економічних відносин та стратегічних пріоритетів економічної детермінанти забезпечення сталого розвитку торговельної галузі дозволила визначити основним

інструментом стратегічного забезпечення синергію концептуальних принципів сталого розвитку, системного аналізу детермінант, ефективних важелів та методів реалізації Концепцій сталого розвитку України/регіону/торгівлі.

Ключові слова: *сталий розвиток, торговельна галузь, галузева концепція ієрархічного структурування, стратегічні пріоритети; економічна детермінанта.*

Abstract. *A feature of the sustainable development of trade, unlike other industries, is the ability to efficiently operate in a globalized crisis. The specific functions of trade are considered and grounded – budget formation, stimulation and development of the national economy. The criterial distribution of the economic determinants of the sustainable development of the trade sector for the general economic, ecological-economic, socio-economic and financial and economic components, which allowed to structure the corresponding strategic priorities, was proposed.*

Integration of the sectoral concept of hierarchical structuring of the levels of financial and economic relations and strategic priorities of the economic determinants of sustainable development of the trade sector has made it possible to identify the main instrument of strategic support for the synergy of the conceptual principles of sustainable development, systematic analysis of determinants, effective levers and methods for implementing the Concepts of Sustainable Development of Ukraine / Region / Trade.

Keywords: *sustainable development, trade, sectoral concept of hierarchical structuring, strategic priorities; economic determinant.*

Однією з найважливіших галузей сучасної економіки України є торгівля, яка забезпечує умови підтримки вітчизняного виробника, наповнення доходної частини бюджету, задовольняє потреби і сприяє підвищенню рівня життя населення та суспільного добробуту, зокрема, шляхом забезпечення зайнятості населення шляхом створення нових робочих місць, стимулює розвиток інвестиційних процесів тощо. Провідна роль торгівлі в економіці країни актуалізує

дослідження питань, пов'язаних із визначенням стратегічних пріоритетів забезпечення її сталого розвитку.

У попередніх роботах нами було зазначено, що забезпечення сталого розвитку має ґрунтуватися на галузевій концепції ієрархічного структурування рівнів фінансових відносин. Сталий розвиток будь-якого ієрархічного рівня, у тому числі й торгівлі, формується та забезпечується його детермінантами. Узагальнено детермінант (лат. *determinans* – визначальний) трактується як основний чинник або складова (компонент), що визначає розвиток певного явища, процесу [1, с. 13].

Основою оцінювання економічної детермінанти сталого розвитку макро- й мезорівнів є якісні та структурні показники валового внутрішнього продукту (ВВП) та валового регіонального продукту (ВРП). За даними Держстату України, протягом останніх 10 років значна доля у формуванні ВВП та ВРП припадає на галузь оптової й роздрібно́ї торгівлі (рис. 1) і складає в середньому 14,2 % від річного обсягу номінального обсягу валового продукту.

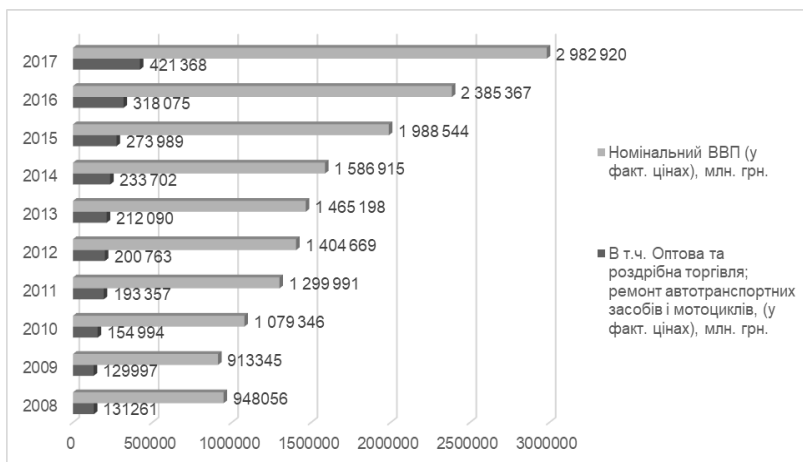

Рис. 1. Частка торгівлі у формуванні ВВП України у 2008-2017 рр., млн. грн.

Джерело: складено за даними Держстату України [2; 3]

Частка торговельної галузі у складі ВРП Харківської області протягом 2008-2017 рр. складала в середньому більше 16 %, що обумовлено соціально-економічними особливостями регіону (розраховано за даними [2; 3]).

При цьому слід відзначити суттєву різницю між номінальними та реальними показниками ВВП. Згідно статистичних спостережень, у 2017 році реальний ВВП України торговельна галузь утворює майже на 70 %. Враховуючи специфіку галузі, основні загрози визначено нестабільністю економічного та політико-правового середовища. Зокрема, зростання темпів інфляції та падіння купівельної спроможності грошової одиниці (макрорівень) обумовлює зниження реальних доходів і рівня платоспроможності населення (макро-, мезорівень), значне розшарування доходів населення (за регіонами), що, у свою чергу, викликає зміну структури попиту і ризик нереалізованості товарів (мікрорівень) [4, с. 63].

Враховуючи, що ВВП є основним джерелом формування державного бюджету, який, у свою чергу, використовується для подальшого регіонального і галузевого перерозподілу фінансових ресурсів, можна стверджувати, що протягом останніх років торгівля відіграє певну бюджетоутворюючу функцію [5, с. 99]. У порівнянні з іншими галузями народного господарства, торгівля характеризується мінімальним ступенем інерційності, що зумовлює її стимулятивну роль у процесі забезпечення сталого розвитку інших галузей господарського комплексу країни. Рівень розвитку торгівлі характеризує обсяг і структуру споживання в країні, ступінь впровадження інновацій. Таким чином, розвиток торгівлі, будучи обумовлений рівнем і темпами розвитку виробництва товарів, в свою чергу, здійснює вплив на промисловість, сільське господарство з одного боку, і на споживання людей – з іншого. Важливе значення торгівлі в тому, що вона сприяє особистій матеріальній зацікавленості людей у підвищенні продуктивності праці, в збільшенні виробництва, в більш повному задоволенні потреб [6, с. 13].

Питанням забезпечення сталого розвитку країни, її регіонів та галузей сьогодні надається особлива увага, що обумовлено глобалізацією кризових явищ в економіці,

суспільстві, політиці, навколишньому середовищі. Одним із перших українських науковців на проблеми забезпечення сталого розвитку саме торговельної галузі через призму концептуалізації світових засад й визначення стратегічних пріоритетів сталого розвитку звернув свою увагу В.С. Марцин, який стверджував, що «...особливістю сталого розвитку торгівлі є спроможність залишатися життєздатною у динамічних економічних і політико-правових умовах. Іншими словами, спроможність виживати за будь-яких кризових явищ в економіці та суспільстві» [7].

З урахуванням притаманних Україні географічних, демографічних, соціально-економічних та екологічних особливостей, Ю. М. Лопатинський і С. І. Тодорюк запропонували основні завдання України на перехідний період до сталого розвитку, а саме:

- розв'язання проблеми бідності як основного соціального завдання;
- раціональне використання ресурсів;
- збалансований розвиток економіки в межах екологічного простору країни;
- забезпечення високої якості стану навколишнього природного середовища;
- суттєве послаблення наслідків Чорнобильської катастрофи;
- сприяння становленню громадянського суспільства
- досягнення демографічної стабільності [1, с. 21].

Запропонована нами галузева концепція ієрархічного структурування рівнів забезпечення сталого розвитку підтверджується думкою Ю. М. Лопатинського і С. І. Тодорюка, що перехід України до сталого розвитку можливий за умов забезпечення сталого розвитку усіх її регіонів. Програми переходу до сталого розвитку кожного регіону інтегруються в загальну державну політику у цій сфері. Першочерговим завданням регіональної політики сталого розвитку є забезпечення збалансованого розвитку регіонів та мегаполісів на основі збереження їхніх структурних регіональних особливостей, природно-ресурсного потенціалу, господарчо-

екологічної ємності [1, с. 21]. Адміністративно-територіальний устрій має закріпити такий регіональний статус України, який би спирався на природно-історичні особливості регіону, й унеможлилював будь-які прояви порушення цілісності держави. На регіональному рівні основною метою сталого розвитку є збалансований розвиток території в межах екологічного простору даного регіону, а також узгодження дій з розвитком інших регіонів України [8]. Саме дотримання світових принципів сталого розвитку дасть можливість забезпечити перспективи гармонійного існування людства і природи на засадах збалансованості залучених детермінант.

За даними моніторингу соціально-економічного розвитку областей за 2017 рік, Харківщина втретє посіла перше місце серед інших областей України та друге – після Києва. Загальну рейтингову оцінку регіонів розраховано за 64 показниками, що згруповані за 12 напрямками. За половиною напрямків та 22 показниками Харківська область входить до п'ятірки лідерів [9].

Рис. 2. Результати моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік [10]

У табл. 1 представлено результати моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів України за 2017 рік за переліком показників оцінки, наведених у додатку 2 до постанови Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 856 «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» за такими напрямками:

1. Економічна та соціальна згуртованість;
2. Економічна ефективність;
3. Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньо-економічна співпраця;
4. Фінансова самодостатність;
5. Розвиток малого та середнього підприємництва;
6. Ефективність ринку праці;
7. Розвиток інфраструктури;
8. Відновлювана енергетика та енергоефективність;
9. Доступність та якість послуг у сфері освіти;
10. Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я;
11. Соціальний захист та безпека;
12. Раціональне природокористування та якість довкілля.

Не дивлячись на загальні позитивні тенденції та лідируючі позиції Харківського регіону у загальнодержавному рейтингу розвитку, існує низка проблем економічної детермінанти забезпечення сталого розвитку торговельної галузі.

Кононенко О. Ю. пропонує класифікувати проблеми економічної детермінанти сталого розвитку як економіко-екологічні, соціально-економічні та економічні [11, с. 31]. На нашу думку, по відношенню до торговельної галузі більш змістовним буде критеріальний розподіл економічної детермінанти на загально-економічні, еколого-економічні, соціально-економічні та фінансово-економічні компоненти забезпечення сталого розвитку.

Таблиця 1 – Результати моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік [10]

Регіони	Загальне місце регіону		Динаміка	Місце регіону за напрямом											
	2016 р.	2017 р.		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
м. Київ	1	1	-	1	1	1	1	1	10	15	23	7	1	11	3
Харківська	2	2	-	22	15	16	11	2	1	18	2	1	10	2	1
Рівненська	6	3	+3	20	16	18	20	10	22	17	1	3	3	3	11
Дніпропетровська	10	4	+6	5	2	4	7	23	4	12	5	18	13	4	16
Чернівецька	5	5	-	6	7	24	24	7	2	3	19	8	2	13	15
Тернопільська	20	6	+14	12	11	11	4	4	21	1	17	25	7	12	7
Вінницька	4	7	-3	4	6	10	17	18	3	7	8	16	9	15	14
Івано-Франківська	12	8	+4	14	3	13	15	15	9	6	9	24	4	6	18
Львівська	13	9	+4	9	5	12	14	14	5	5	13	22	6	8	19
Волинська	9	10	-1	11	19	21	5	11	19	19	3	19	8	1	23
Хмельницька	8	11	-3	8	8	23	9	8	8	13	11	14	12	9	10
Житомирська	11	12	-1	19	4	15	10	12	6	16	4	20	16	10	12
Закарпатська	16	13	+3	3	14	5	18	5	18	2	12	23	5	24	2
Київська	3	14	-11	18	9	19	2	16	7	4	18	10	21	19	8
Полтавська	17	15	+2	17	10	7	6	21	20	9	20	13	15	14	5
Черкаська	7	16	-9	16	23	22	12	19	11	11	16	2	11	17	9
Кіровоградська	18	17	+1	21	18	17	13	3	12	10	10	5	14	16	24
Херсонська	21	18	+3	10	21	9	23	6	15	24	7	11	22	18	6
Сумська	23	19	+4	23	20	6	16	9	14	23	15	9	17	7	22
Запорізька	14	20	-6	2	12	2	19	22	23	20	22	15	19	5	17
Одеська	15	21	-6	7	13	14	3	13	13	14	21	21	20	20	25
Чернігівська	22	22	-	15	17	3	22	17	16	21	14	4	23	23	13
Миколаївська	19	23	-4	13	22	20	21	20	17	22	6	17	18	21	21
Донецька	24	24	-	24	24	8	8	25	25	25	25	12	-	22	20
Луганська	25	25	-	25	25	25	25	24	24	8	24	6	-	25	4

За результатами аналізу статистичних даних було виявлено основні тенденції показників розвитку торгівлі Харківського регіону, що дозволило визначити компоненти економічної детермінанти сталого розвитку (табл. 2). Слід зазначити, що означені проблеми обумовлені, перед усім, географічним розташуванням області (зокрема, статусом прикордонної території та близькістю до зони проведення ООС).

Таблиця 2 – Компоненти економічної детермінанти сталого розвитку торгівлі Харківського регіону

Компоненти	Показники	Тенденція
1	2	3
Загально-економічні	Обсяг товарообороту	↑
	Наявність об'єктів роздрібно́ї торгівлі (юридичних осіб)	↓
	Питома вага продажу товарів, що вироблені на території України	↓
	Обсяг легального імпорту / експорту товарів	↑
	Обсяг нелегального імпорту / експорту товарів (контрабанда)	↑
Еколого-економічні	Якісні характеристики відновлювальних процесів	↑
	Стан виробничих систем	↑
	Ризик техногенних катастроф	↓
	Рівень впровадження енергозберігаючих технологій	↑
	Екологізація продукції	↑
	Рівень застосування ресайклінгу	↑
Соціально-економічні	Доходи населення всього, млн. грн	↑
	Наявний дохід на одну особу, грн	↑
	Реальний наявний дохід, у відсотках до попереднього року	↑↓
	Середня зарплата, грн.	↑
	Номинальна зарплата, у відсотках до попереднього року	↑
Соціально-економічні	Реальна зарплата, у відсотках до попереднього року	↑↓
	Заборгованість з виплати заробітної плати, тис. грн.	↑
	Рівень купівельної спроможності домогосподарств	↓
	Сукупні витрати домогосподарств	↑
	Рівень тінізації доходів	↑
	Індекс споживчих цін	↑
	Прожитковий мінімум	↑

Продовження табл. 2

1	2	3
	Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці)	↑
	Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці)	↓
	Диференціація життєвого рівня населення	↑
1	2	3
	Чисельність населення із середньо-душовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму	↑
	Чисельність наявного населення	↓
	Міграція населення:	
	- трудова;	↑
	- розташування тимчасово переміщених осіб;	↑
	- виїзд на ПМЖ за кордон	↑
Фінансово-економічні	Девальвація національної валюти	↑
	Обсяг наданих субсидій домогосподарствам	↑↓
	Частка кредитних коштів домогосподарств у грошовій масі	↑
	Інвестиційна привабливість	↑
	Обсяг інвестицій	↑
	Податкове навантаження підприємств	↓

Умовні позначення:

	- позитивний вплив
	- негативний вплив

↑	- зростання
↓	- зменшення
↑↓	- нестійка динаміка

Джерело: розроблено автором за результатами статистичних спостережень.

Сучасний етап економічного розвитку України, що характеризується синергетичним ефектом наслідків періоду ринкових трансформацій і періоду ринкових реформ, проявляє себе вираженими змішаними (негативними та позитивними)

ефектами і одночасно створює передумови для розвитку позитивних процесів, відповідних викликам майбутнього розвитку [12, с. 164].

Таблиця 3 – Структуризація стратегічних пріоритетів економічної детермінанти забезпечення сталого розвитку торговельної галузі

Компоненти	Стратегічні пріоритети
1	2
Загально-економічні	Зростання обсяг товарообороту за рахунок: - збільшення кількості об'єктів торгівлі; - впровадження інноваційних форм та методів торгівлі
	Посилення контролю за імпортом / експортом товарів
	Збільшення питомої ваги виробництва вітчизняних конкурентоспроможних товарів
	Стабілізація політичної ситуації
	Забезпечення конкурентних умов для підприємницької діяльності з метою зміцнення внутрішнього ринку
	Зниження рівня криміналізації підприємницьких операцій
Еколого-економічні	Запобігання та попередження техногенних катастроф
	Стимулювання енергозберігаючих технологій, ресайклінгу та екологізації продукції
Соціально-економічні	Створення умов задля забезпечення гідного життя населення в контексті переходу до ефективної соціально-орієнтованої моделі економіки (подолання бідності, створення нових робочих місць, соціальний захист, культурний розвиток)
	Державне регулювання соціальних виплат та пенсійного забезпечення задля підвищення реальних доходів населення
	Збалансування рівнів споживчих цін, доходів домогосподарств та прожиткового мінімуму
	Створення сприятливих умов задля запобігання тінізації доходів домогосподарств
Фінансово-економічні	Розробка та впровадження ефективних стимулюючих заходів в межах фіскальної, антиінфляційної та грошово-кредитної політики задля стабілізації курсу національної валюти і зростання ділової активності та інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств

Визначення загально-економічних, еколого-економічних, соціально-економічних та фінансово-економічних компонент економічної детермінанти довело, що сталий розвиток торгівлі вимагає синергії економічних, екологічних, соціальних, політичних, фінансових важелів із загальною Концепцією сталого розвитку України.

Стратегічні напрями забезпечення сталого розвитку торгівлі мають дотримуватись поєднання принципів оптимізації і гармонізації економічних, трудових, природних і матеріальних ресурсів, що стане підґрунтям зростання соціально-економічної ефективності торгівлі, рівня її фінансової безпеки та незалежності, а відповідно, перспективного сталого розвитку.

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1) забезпечення сталого розвитку має ґрунтуватися на галузевій концепції ієрархічного структурування рівнів фінансово-економічних відносин. Зворотній вплив галузевого розподілу на макрорівень забезпечення сталого розвитку пропонуємо визначати через частку галузі у структурі формування ВВП країни.;

2) особливістю сталого розвитку торгівлі є спроможність ефективно функціонувати навіть в умовах глобалізації кризових явищ;

3) по відношенню до торговельної галузі більш змістовним є критеріальний розподіл економічної детермінанти на загально-економічні, еколого-економічні, соціально-економічні та фінансово-економічні компоненти забезпечення сталого розвитку;

4) основним інструментом стратегічного забезпечення сталого розвитку економіки країни в цілому і, зокрема, торговельної галузі, є синергія концептуальних принципів сталого розвитку, системного аналізу детермінант, ефективних важелів та методів реалізації Концепцій сталого розвитку України/регіону/торгівлі.

Список інформаційних джерел:

1. Лопатинський Ю. М., Тодорюк С. І. Детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств : [монографія] / Ю. М. Лопатинський, С. І. Тодорюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 220 с.
2. Регіональна статистика : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс] / Держстат України, 1998-2018. – Веб-сайт. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm.
3. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс] / Держстат України, 1998-2018. – Веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Ставерська Т. О. Концептуальні основи ієрархічного структурування рівнів фінансової безпеки // Модернізація фінансово-кредитної системи України: виклики глобалізації: матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет – конф. (20 березня 2018 року). – Кривий Ріг: ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2018. – С. 61-64
5. Ставерська Т. О. Експрес-оцінювання в системі моніторингу фінансової безпеки торговельної галузі // Держава та регіони. – Сер.: Економіка та підприємництво. – № 2 (101), 2018. – С. 98-103
6. Балджи М. Д., Допіра І. А., Однолько В. О. Економіка та організація торгівлі : навч. посіб. – Київ : Кондор-видавництво, 2017. – 368 с.
7. Марцин В. С. Економіка торгівлі. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://westudents.com.ua/knigi/111-ekonomka-torgvl-martsin-BC.html>
8. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України : монографія / ППРЕД НАН України, ІГ НАН України, ІППЕ НАН України. – Одеса : ППРЕД НАН України, 2012. – 714 с.
9. Соха А. Харківська область очолила рейтинг розвитку регіонів // Слобідський край [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.slk.kh.ua/news/ekonomika/xarkivska-oblast-ocholila-rejting-rozvitku-regioniv.html>

10. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/05/Reytingova-otsinka-za-2017-rik-prezentatsiyi-materiali.pdf>

11. Кононенко О. Ю. Актуальні проблеми сталого розвитку: навчально-методичний посібник / О.Ю. Кононенко. – К.: ДП «Прінт сервіс», 2016. – 109 с.

12. Економічний вектор стратегії сталого розвитку України / Б. В. Буркинський, Л. Є. Купінець, С. К. Харічков // Екологія і природокористування. – 2012. – Вип. 15. – С. 163-173.

УДК 658.153:336.581.2

Близнюк О. П.

канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів, аналізу та страхування,
Харківський державний університет харчування та торгівлі, Україна
bliznukoksana@gmail.com

Іванюта О. М.

доцент кафедри фінансів, аналізу та страхування,
Харківський державний університет харчування та торгівлі, Україна
oksnota@gmail.com

Сіфурова А.І.

аспірант кафедри фінансів, аналізу та страхування,
Харківський державний університет харчування та торгівлі, Україна
alyonasif@i.ua

**ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ ПОЗИКОВИМ
КАПІТАЛОМ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВУ
БЕЗПЕКУ В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОЇ СТРАТЕГІЇ
ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ**

Blyzniuk O.

Candidate of Economic Sciences, Professor, Department of Finance,
analysis and insurance
Kharkov State University of Food Technology and Trade, Ukraine